

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIM VAZIRLIGI

A.QODIRIY NOMIDAGI JIZZAX DAVLAT

PEDAGOGIKA INSTITUTI

PEDAGOGIKA – PSIXOLOGIYA FAKUL'TETI

MAKTABGACHA TA'LIM VA BOLALAR SPORTI YO'NALISHI

307 GURUH TALABASI

BOYQO'ZIYEVA XAFIZAning

XALQ PEDAGOGIKA FANIDAN

MUSTAQIL ISHI

**MAVZU: ALPOMISH, GO'RO'G'LI DOSTONLARINING
YOSHLAR TARBIYASIDAGI O'RNI**

TEKSHIRDI:

o'qit.Yo.Turganov

JIZZAX – 2012

MAVZU: ALPOMISH, GO'RO'G'LI
DOSTONLARINING YOSHLAR TARBIYASIDAGI
O'RNI.

REJA:

1. Xalq og'zaki ijodining durdonasi bo'lgan dostonlar haqida.
2. Alpomish dostonida yaxshi sifatlarining namoyish etilishi.
3. "Go'ro'g'li" dostonida o'zbek xalq farzandlarining mardliklari va jasurliklarining yortilishi.

KIRISH

Xalq pedagogikasining negizi bo'lmish xalq og'zaki ijodining yana bir asosiy tarmog'i xalq dostonlaridir. Xalq dostonlarida hamma davrlarda, ayniqsa, hozirgi kunda tarbiyaning eng dolzarb mavzularidan biri — vatanparvarlik va milliy g'urur, milliy iftixor, erk, ozodlik uchun kurash tuyg'ularini tarannum etish asosiy o'rinni egallaydi.

Bugungi kunda yosh avlodni tarbiyalashdagi asosiy va eng muhim maqsad va vazifa — milliy istiqlol mafkurasini ular ongiga singdirishdir.

Milliy istiqlol mafkurasining negizini esa, aynan — Vatanga muhabbat, sadoqat, milliy g'urur, iftixor, Vatan ozodligi va erkinligi uchun kurash g'oyalari tashkil etadi. Ko'rinib turibdiki, hamma davrlarda, ayniqsa, O'zbekiston o'z mustaqilligini qo'lga kiritgan bugungi kunda xalq dostonlarini bolalarga o'qitish, aytib berish, o'rgatish, muhokama qilish nafaqat tarbiyaviy ahamiyat, balki siyosiy ahamiyat ham kasb etadi.

Milliy istiklol mafkurasini yoshlar ongi va qalbiga jo aylash uchun, avvalo, ularda Vatanga muhabbat, fidoyilik» milliy g'urur va milliy iftixor hislarini tarbiyalamoqlozim, Onani, yaqinlarini, o'z oilasini sevmay turib, Vatanni sevmok mumkin emas. Vatanni sevmay turib, unga sadoqatli va fidoyi bo'lish mumkin emas. Oddiy insoniy g'ururni tarbiyalamay turib, milliy g'urur va milliy iftixorni tarbiyalamoq mumkin emasdir. Bolalarda mardlik, jasorat, shijoat, botirlik fazilatlarini tarbiyalamay turib, Vatanga fidoyilikni, kerak bo'lganda Vatan uchun o'zini baxshida eta oladigan yoshlarni tarbiyalash mumkin emas, aslo.

1. Shiroqni o'z qabilasi uchun shirin jonidan kechishga nima majbur etdi? Vatanga cheksiz muhabbat emasmi? To'marisni jondan aziz yolg'iz o'g'lining o'limiga rozi bo'lishiga nima majbur etdi? Vatanga, xalqiga buyuk muhabbati, Vatani, xalqi oldidagi burchi, ma'suliyati, e'tiqodi emasmi, axir! Demak, hozirgi kunda, eng avvalo, yoshlarda ana shu xislatlar, tuyg'ularni tarbiyalamog'imiz kerak ekan.

Bunday ma'suliyatli va nihoyatda nozik vazifani hal etishda hozir ham biz eng ta'sirchan va samarali vosita — xalq dostonlaridan o'rinli va salmoqli foydalanmog'imiz lozim. Masalan, «Alpomish» dostonida shunday bir lavha bor: Qalmoq elidan Barchinoy Hakimbekka xat yuboradi. U to'qson alpdan qirq kun ruxsat olib, shu qirq kunda Alpomishning yetib kelishiga umid bog'laganini izhor etadi. Lekin xat Hakimbekning qo'liga tegmaydi, uni otasi Boybo'ri bekitib qo'yadi. Chunki u o'g'lining begona yurtga — Qalmoqeliga borishini xoxlamaydi. Xatni Hakimbekning singlisi Qaldirg'ochoyim topib, akasiga beradi. Hakimbek xatni oladi-yu, indamaydi. Qaldirg'och javobini so'rganida «Bir xotinni deb, qalmoklar bilan talashib yuramanmi», — deydi. Shunda shaddod qiz akasining yigitlik hamiyatiga tegadi va «Er yigit o'lmay, yorini birovga berami?» — deydi. Hakimbekning hamiyati qo'zg'ab, mudroq g'ururi junbushga keladi va otasining ma'n etishiga qaramay, Qalmoqqa yo'l oladi.

Endi Barchinga qaytaylik, Barchin Qorajondan Hakimbekning kelganini eshitib, «Alpomish kelsa kelibdi-da, nima qilay. Alpomish keldi deb etagiga osilib ketaveraymi, kelgan bo'lsa yaxshi. Men to'qson alpga va'da berganman. Alpomishga ham, ularga ham shartim bor. Kim shu shartlarimni bajarsa, shunga tegaman», — deydi. Ana o'zbek qizining mardligi va jasorati, g'ururi! Yigitlarga bergusiz mardlik, tantilik va g'urur bu! Bunday g'ururning mo'jizavin ko'rinishini dostonlardan tashqari yana qayerda ko'rsa bo'ladi? Albatta, dostonlarda, xalq og'zaki ijodi-da!

Xalqimiz, ajdodlarimiz avlodlarining, farzandlarining sog'lom, baquvvat, paxlavon bo'lishlarini azaddan orzu **qilnb** kelgan. O'zbek xalqi o'zining Alpomish, Go'ro'g'li, Kuntug'mish» Ravshan, Avaz, Hasan kabi afsonaviy pahdavonlariga ega.

Xalqning qahramonlik va mardlik haqidagi orzulari, sodiq do'st, vafoli yor,

jonkuyar og'a-ini to'g'risidagi umid-istakdari ana shu qahramonlar timsolida tasvirlangan. Xalq ularni o'z dushmanlariga qarshi kurashda har ishga qodir **jismoniy** baquvvat, ma'naviy yetuk kahramonlar qilib ta'riflagan.

Masalan, Hakimbek yoshligidanoq bahodir, har **ishga qodir** bo'lib o'sadi. U yetti yoshidayoq bobosi Alpinbiydan qolgan o'n to'rt botmonli yoydan otib, Asqar tog'ining cho'qqisini uchirib yuborgani uchun Alpomish nomini oladi va to'qson alpning biri bo'lib qoladi.

2. Alpomishning paxdavonligi, qahramonligi Qalmoq shohi Toychaxon lashkariga qarshi jangda namoyon bo'ladi:¹ *Qaramay baland-pastiga, Ot qo'ydi Qalmoq ustiga. Yolg'iz bo'p bunda yuradi, Ko'p qalmoqni o'ldiradi.* Shunda qalmoqdar qo'rqib o'ylab qoladi: *Tig'i olmos, bunga bogpmas, Urush qiman omon kepgmas, Bu o'zbek qanday jodugar, Yo bu kashmirmi, hiyyaagar? Hyech kim bo'lmadi barobar, Ursang botmaydi yaroqlar.* Xalq o'z qahramonini ana shunday afsonaviy kuch-qudratga ega «tig' botmas, o'gda kuymas, suvga cho'kmas» qilib tasvirlaydi. Yoki qalmoq lashkari bilan bir o'zi kurashgandagi manzara shunday tasvirlanadi:

Sel bo'ldi qalmoq ko'z yoshi, Shuldir Hakimbekning ishi. Qalmoq ko'pdir tob berolmas, Bunga ro'baro' kelolmas. Qalmoq yurtini bo'zlatdi, Bunday yurtini izillatdi. Alpomish faqat kuchli, jasur bo'libgina qolmay, adolatli, jonkuyar, bechoralarga madadkor, do'stga sodiq, yorga vafodor, ota-onasi va Vataniga mehrlil, fidoyi yigit.

Yoki o'zbeklarning yana bir afsonaviy qahramoni Go'ro'g'li qam dev kelbatli, mard, jasur, el uchun, yurt uchun jonini ham ayamaydigan fidoyi shaxs sifatida tasvirlanadi. Xalq o'zi yaratgan qahramonni o'zi suyib-ardoklaydi.

Go'ro'g'li afsonaviy Chambil elining podshosi. Eliga mehrlil, dushmanlariga o'ta shafkatsiz.

Yurtini qo'riydi dushman ellardan,

Yovlar kelsa, tayyor edi Go'ro'g'li.

Xalqqa dushman Go'ro'g'lishing dushmani,

Ularni qiyrtar edi Go'ro'g'li.

O'z vaqtida man-man degan shohlarni,

Ushlagandan otar edi Go'ro'g'li.

Elga g'anim qo'shin tortib kelganda,

Shunda jonin sotar edi Go'ro'g'li. Go'ro'g'li faqat o'zidan emas, o'zgalardan ham qattiqqo'llik bilan Vatan uchun, or-nomus uchun dushman bilan kurashda jonini ham ayamalikni talab qiladi. Jangda qo'rqqoqlik qilgan, xoinlik qilgan qochoqlarni ayamay jazolashini aytadi. O'zbek xalqi faqat yigitlarninggina emas, qizlarning ham jismoniy chiniqishi uchun barcha imkoniyatlardan foydalangan. Masalan, Barchinoy ham, Misqol pari, Yunus pari, Gulchehralar kuch-quvvatda, mardlik va shijoatda, Alpomish, Go'ro'g'li, Otabek, Hasanlardan qolishmaydi.

Barchinoyning mardligi, jasorati o'zbek qizlari uchun ibratdir. Barchin mardlik va dovyuraklikda, o'z kuch-qudratini namoyon qila bilishda Toychaxon alplariga teng keladigan botir, jismoniy jihatdan yetuk, alp va go'zal qiz sifatida tasvirlanadi. Masalan, to'qson qalmoq alpidan biri Ko'kaman Barchinning o'toviga kelib, ota-onangni o'ldirib, «men seni zo'rlikman olarim bordir» deb do'q-po'pisa qilganida, Barchin unga qo'rqmasdan shunday javob beradi.²

Haq so'zimdi ola berding qiyoma,

Qo'lingdan kelganin qilgil, ayama.

Meni olmoqqa hadding bormi, qalmoqlar,

O'z yo'lingga bora bergin badbaxtlar.

Xabar borsa, bek Alpomish kelmasmi,

Hakim kelsa, senday qalmoq o'lmasmi.

Holing bilib, to'g'ri yursang bo'lmasmi?

Kelsa kelar Qo'ng'irot eldan Alpomish,

Kelmasa, men taqdirimdan ko'rarman.

Erkak libosini o'zim kiyarman,

Bor kuchimni bilagimga yig'arman.

Qirq mingingni bir deb sanab qirarman,

Meni olmoqqa hadding bormi, qalmoqlar. Barchinning bu so'zlari quruq do'q bo'lmay, haqiqatda ham unga tegajoqlik qilgan qalmoqni yerga yiqitib, tavbasiga

tayantiradi. Lekin g'irromlik qilmaydi, va'dasida turadi. Alpomish kelgach, shartni bajarishni talab qiladi. Xalq tasviridagi Barchin ana shunday mard qiz edi.

3.Yoki «Go'ro'g'li» dostonida Go'ro'g'li Chambilda yo'q paytida Rayhon arab Chambilga bostirib keladi. Go'ro'g'lining xotinlari qarab o'tirmay, erkakcha kiyinib, qurollanib Vatanni himoya qilishadi.

Ko'rinib turibdiki, o'zbek xalqi azaldan bolalarini kurashga, chavandozlikka, qilichbozlikka, merganlikka o'rgatgan. Shuning uchun ham Alpomish Barchinning shartlarini bekamu ko'st bajarib, 89 polvonni yengadi.

«Chambil qamali» dostonidagi Hasan chopson esa yoshlikdan mashq qilgani, Go'ro'g'lining tarbiyasini olgani uchun ham aql lol qoladigan darajada mardonavor jang qiladi:

Chopson yuragi toshdi,

Ko'rganning aqli shoshti.

Qon qilib Chambil dashtini,

Mayda-mayda qilyapti,

Arablarning boshini. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, xalq hyech qachon o'z qahramonlarini, kichkina, oriq, nimjon, qo'rqqoq, xoin sifatida tasvirlamaydi. Aksincha, xalq sevgan qahramonlar jismoniy baquvvat, kelishgan, kuchli, mard, oriyatli, saxovatli, himmatli qilib tavsiflanadi.

Hatto qalmoq polvoni ham juda bahaybat qilib ta'riflanadi:

To'rt yuz to'qson quloq, qo'lda hassasi,

Sarhrvuzdan katta edi kosari.

Shuni bilan o'n sakkizta nashasi,

Shunday qalmoq aylanadi maydonda. Alpomish esa, ana shunday bahaybat polvonni ham, qolgan 88 polvonni ham bemalol yengadi. Buning uchun u qanchalik kuchli

ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch" T. "Ma'naviyat" 2008-128 b
2. Karimov I.A. "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida", Toshkent.: O'zbekiston nashriyoti. 2011 yil
3. Karimov I.A. "Mamlakatimizni modernizatsiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etish – ustuvor maqsadimizdir" T. "O'zbekiston ovozi" 2010y 28 yanvar
4. Inomova M. Oilada bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlar. T., «Fan», 1995 y.
5. Munavvarov A. Oila pedagogikasi. T., «O'qituvchi» 1994 y.
6. Sattorov M. O'zbek udumlari. T., «Fan», 1994 y.
7. Almetov N. O'quv tarbiya jarayonida xalq pedagogikasining tarbiyaviy imkoniyatlaridan foydalanish. Chimkent, 1993 y.
8. Izmaylov A. Narodnaya pedagogika. M., «Pedagogika», 1991 y.
9. Bobomirzaev X. Xalq og'zaki ijodi va uning ta'lim tarbiyadagi samarasi. T., «O'qituvchi», 1996 y.
10. G'aybulloh as-Salom. Axloqnoma. T., «Fan», 1996 y.
11. O'zbek xalq ertaklari, afsona va asotirlari. T., 1991 y.
12. O'zbek xalq maqol va matallari. T., 1994 y.
13. Shomaqsudov Sh., Shorahmedov Sh. Hikmatnoma (O'zbek maqollarining izohli lug'ati). T., «O'zbekiston», 1990 й.
14. Vasilkova V.G. Mudro'e zapovedi narodnoy pedagogiki. M., 1989 g.
15. Mashriqzamin – hikmat bo'stoni. T., «Sharq», 1997 y.
16. Yuz bir hadis. T., «Mehnat», 1991 y.